

Fried István: Az érzékeny neoklasszicista

VIZSGÁLÓDÁSOK KAZINCZY FERENC KÖRÜL

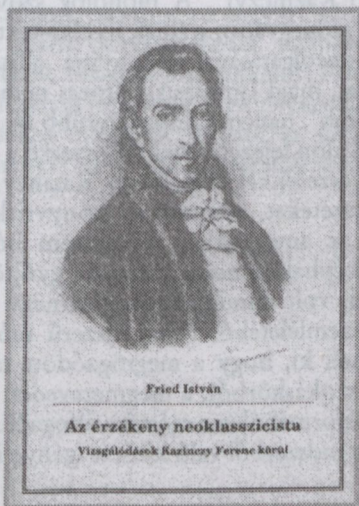
Annak a széles körű tevékenységnek, amelyet a Kazinczy Ferenc Társaság végez, és amelyről az előszóban Fehér József, a társaság elnöke szerényen szól is, eredménye a jelen tanulmánykötet megjelenése. Megírása pedig annak a meglehetősen szerettegazó irodalomtudományi munkásságnak hozadéka, melyet Fried István folytat. De valóban e tudományos tevékenység hozadékáról van szó, hiszen bő másfél évtized alatt keletkeztek azok a tanulmányok, amelyek itt együvé gyűjtve olvashatók, és könyvalakban való kiadásuk mutatja Fried István Kazinczyra vonatkozó kutatásainak újat hozó természetét, mint-hogy a résztanulmányok (és ezeknek részei) egy egész Kazinczy-kép rajzolati vonalai.

A könyv tíz tanulmány füzéréből áll.

Az első – Az „érzékeny” Kazinczy Ferenc – megállapítja, hogy a Bácsmegyei, a magyar Gessner-idilleket, az Erasztot, a Hamlet-fordítást, a Lessing-átköltéseket olvasva Kazinczy életrajzát mögégjük kell

látunk. Az élet és az irodalom határait tisztán látó Kazinczynál az érzékenység nem irodalmi irányzati jellemző, nem helyettesíthető tehát az érzékenység a szentimentalizmussal, hanem Kazinczynak a világhoz, a társadalomhoz való viszonyának a szentimentalizmus kerete közötti megvalósulása. Fried elemzései igazolják azt a megfigyelését, mely szerint Kazinczy az 1770-es évek végétől, lelki válságából mintegy (ön)nevelési folyamattal kiemelkedve alakítja élet- és világlátását és -nézeteit, ami abból érzékelhető, hogy mit és miért fordított, illetőleg mit és miért írt.

Kazinczy Helikoni virágai a második tanulmány. Az 1791-ben megjelenő almanach a magyar klasszicizmusnak és az ezzel együttjelentkező áramlatoknak körképe. A jelentős szerepű műfajt, az ódát kétféle megjelenési típusában elemzi a tanulmányíró. Az egyik fajta a deákosok műveiben, a másik a Földi, Szentjóni, Dayka, Kazinczy és másokéiban mutatható ki. Az új típusú ódákban az általános lírai alanyak valódi (egyedi) alannyá válását tartja Fried fontosnak. A dalok jelentőségét sem téveszti szem elől, hiszen a Helikoni virágoknak csaknem fele dalforma. Kazinczy a saját és Földi János fordításában is közli Catullus ötödik Lesbia-dalát; szándékosan „alacsonyabb stíl”-ben, helyzetdalhoz közelítve fordít Kazinczy, akit itt – Földitől eltérően – a fordítás ürügyén az efféle magyar vers elkészíthetősége érdekelt. S az egész almanach is arra való, hogy a különféle irodalmi törekvéseket bemutatva befolyásolja is ezeket, hogy így segítse a szélesebb körben ható nemzeti költészet kialakítását.

Kazinczy Ferenc Társaság
Sátorajaujhely–Szeged, 1996
168 oldal

A fogság 2387 napja utáni és az e rab-
ság előtti Kazinczynak magatartásában és
eszmrendszerében

**Fried István nem lát szakadékszerű
különbséget,**

bizonyos fordulatot, továbblépést igen
(*Kazinczy neoklasszicista fordulata*). A Schil-
ler és Goethe munkásságában kibontakozó
„Klassik” lett Kazinczy Ferencnek minden
másnál fontosabb vezérlő példája. Goethe-
szeretete az irodalom, az ízlés, az egész
személyiség etalonja. Mindennek bemutat-
ására vállalkozott a *Poetai berek* című kö-
tete, amelyben a magyar költői nyelvhasz-
nálát és annak Kazinczy kora előtti álla-
pota okozta a félsikert. Kazinczy a német
irodalmi nyelvhasználat folyamatának vég-
eredményét próbálja a magyarba áttenni.
Megállapítását Fried István (ezúttal is) rész-
letbe menő elemzésekkel bizonyítja, így
Goethe Ganymedjéből vett Kazinczy-for-
dításdarab példáján is. Ezek a nyelvi-stíla-
ris-poétikai szempontú elemzések jól bi-
zonyítják, hogy Kazinczy – noha alig ka-
pott visszhangot rá – a *Poetai berekkel*
a neoklasszicista ízlést érvényesítette, és
ezzel irodalmunkban is fordulatot hozott.
– Kazinczy Goethe-szeretete – „Az a' kit
én minden Németek között megvakúlva,
megátalkodva leginkább szeretek, Góthe”
– eleve, de a német klasszika általános ha-
tása a magyar irodalomra úgyszintén kí-
nálja a vizsgálati lehetőséget: milyen Goe-
the és Kazinczy viszonya, pontosabban:
milyen költői-gondolkodói eszményt lá-
tott Kazinczy Goethében. E probléma-
körbe vezet a tudós szerző a Goethe ma-
gyar recepciójának néhány kérdését tag-
laló fejezetben. Fried arra keres választ,
„miért fordította ezt vagy azt a Goethe-
verset vagy -színdarabot Kazinczy”. Az Eg-
mont fordítását például

**többnek tartja egy ízlés dokumentálásánál,
irodalmi gesztusnál,**

hiszen a teljes jogfosztottság állapotában
tartott magyar nemzeti helyzetéről köny-
nyen juthatott Kazinczy Ferenc eszébe az
Egmont, melynek így korszerű társadalmi
üzenete is van a nyelvi ízlés fejlesztéséről
nem szólva.

Ugyancsak Kazinczy tudatos morali-
tás- és nyelvfejlesztő tevékenységének do-
kumentuma mindaz a jobbára fordításban
megnyilvánuló buzgalom, amely őt a ma-
gyar színjátszáshoz fűzi (*Adatok Kazinczy
Ferenc színházi törekvéseihez*). A Hamlet-
fordítás a II. József törvénytelennek minő-
sített uralkodásával mint zsarnoksággal
szemben állásfoglalás, Hamlet igazával vé-
gül is a szabad királyválasztás jogát hirdeti.
Meggyőző Fried elemzése, melynek során
a Schröder átdolgozta német Hamletnek
nyelvi és dramaturgiai indíttatású megol-
dásaival foglalkozik, melyek bizonyítják:
Kazinczy a honi színjátszási készületlensé-
get igyekezett figyelembe venni (például
páros rímű tizenkettősöket használ a Rá-
day-nemmel szemben; kádenciás-cirkal-
mas, csaknem falusias hangulatot teremt
némelykor). Hasonlóképpen érdemes a fi-
gyelemre Friednek az a megállapítása,
mely szerint a Hamlet-monológ fordítása
„még szinte a mai napig a legteljesebben
mutatta-mutatja be a szépíró, azaz a költő-
fordító Kazinczyt”. A monológ szövegé-
nek és szövegváltozatainak nyelvi-textoló-
giai boncolgatásával bizonyítja állítását;
a prózai, majd jambikus változat nemcsak
„költőibb”, hanem színpadyszerűbb is.

Külön fejezetet szentel a szerző a kép-
zőművészetekkel foglalkozó Kazinczynak.
A metszeteket, albumokat, könyvritkásá-
gokat az anyagiakban korántsem bővel-
kedő széphalmi mester nemcsak gyűjtötte,
értője is volt mindezeknek. Kazinczy mű-
vészetszemléletéből Fried újszerű módon
azt emeli ki, hogy a megörögződött társa-
dalmi szokáskörből, a megmerevedett ma-
gatartásformából és a számára elfogadhatat-
lan elvrendszerből való kitörés igénye is je-

len van, mégpedig először nála a magyar irodalmiságban.

A Kazinczy képviselte ízlés mintegy önéletrajzi keretben mutatkozik meg

útleírásaiban. A képzőművészetekkel kapcsolatos viszonya is voltaképpen ízlésfejlesztő törekvéseinek alapján érthető, ugyanígy az is, hogy útleírásai jelzik: „a valóságos tér mellett (mögött?) létezik egy másik, az irodalomé” – írja Fried az e témakörrel szóló részben. Kazinczy prózastílusát a német és francia irodalom háttérismerete alakította, ugyanakkor az útirajzok, levelek előlegzik e műfaj jövőjét is (elsőként Petőfire kell gondolnunk). A stílus világosságát, eleganciáját, érdekességét a XVIII. század szellemének megfelelően tartja Kazinczy magyarul is megvalósítandónak, hiszen „A' gondos Stylista' kötelessége az, hogy magához vonja-fel Olvasójit” – idéz a tanulmányíró Kazinczy levelezéséből. Kazinczy ilyenén igénye tette (hányatott sorsú hagyatékából) a *Fogságom naplóját* is a stílus választékosságát és eleganciáját fel nem adó munkává. A Rousseau-ra és Goethére példaként tekintő Kazinczy-nak belső tartása, amely összefügg a stílus-eszménnyel, már a börtönben írt anyag tekhnéjében a szó szoros értelmében tapasztalható, minthogy a sanyarú körülmények miatt cseresznyelével, málnacettel, rozsdával, tűszúrás-pontokkal ír; Fried István a „rövid jegyzések”-nek nevezett napló töredékes másolatát föllelte az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, en-

nek földolgozásával mondja el a „Fogságom naplója” regényét.

A felvilágosodás, a klasszicizmus műfordítói gyakorlatát és

a romantikus színekkel fordító Vörösmarty

metódusát taglalja a *Vörösmarty és Kazinczy Lobkovic-fordításai* című fejezet. A Bohuslav Lobkovicnak, a humanista irodalom latin nyelvű képviselőjének Ad Themas Caroli IV. című magyarra tett ódáját aprólékos, nyelvi, ritmikai és egyéb részletekre ügyelő összehasonlítása teszi hihetővé azt: valóban kétféle irányzatú műfordításról van szó.

A könyv utolsó tanulmánya – *Kazinczy Ferenc olvassa Széchenyi István műveit* – a töredékben maradt poétai epiztotlát (*Gróf Széchenyi Istvánhoz*) alapul és alkalmul véve azt mutatja be, miként „foglalható bele Kazinczy pályájába a Széchenyié, de a Széchenyiébe is a Kazinczyé, minthogy mindkettő egyetlen (kulturális) szöveget alkot”.

E kulturális szövegnek/szövetnek gondolkodásmódban, ízlésben, stílusban sokak „szövegmondata”/szála van, s hogy ezeknek nem csupán egyike az érzékeny neoklasszicista, hanem a hazai és európai szalak egybeszervezője, -szerkesztője, aki e szöveg/szövet Vieltönigkeitére tudatosan ügyel. Fried István Kazinczy-könyve pedig ennek a sokszínűségnek föltárásával és vizsgálatával segíti a széphalmi mester pályaképének az eddigieknél másabb kialakítását.

Büky László